

ONA TILINI O'QITISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLARNING O'ZIGA XOSLIGI

Tuxtayeva Mehriyo Shavkatovna

Nizomi nomidagi toshkent davlat universitetining
"O'zbek tili va uni o'qitish metodikasi" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada o'zbek tili va adabiyoti o'qitilishida zamonaviy metod va texnologiyalar tahlil etilgan bo'lib, unda ona tilini o'qitishda nutq madaniyatining o'rni va uning ahamiyati ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: o'zbek tili, adabiyot, ta'lim, metod, texnologiya, samaradorlik.

Abstract: this article analyzes modern methods and technologies in the teaching of the Uzbek language and literature, and considers the role of speech culture and its importance in teaching the mother tongue. Key words: Uzbek language, literature, education, method, technology, efficiency.

Аннотация: в данной статье анализируются современные методы и технологии в преподавании узбекского языка и литературы, а также рассматривается роль культуры речи и ее значение в обучении родному языку. Ключевые слова: узбекский язык, литература, образование, метод, технология, эффективность.

Bugungi tez o'zgarayotgan jamiyat har bir insondan, bolaligidan boshlab, mehnat va o'qishga bo'lgan intilish, ilm olish va hunar o'rganishni talab qiladi. Ushbu talablar asosida mamlakatimizda maxsus ta'lim tizimi ishlab chiqildi, bunda "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" qabul qilindi. Ushbu hujjatlar ta'limning barcha sohalarini, jumladan, ona tili ta'limini ham o'z ichiga olgan holda alohida e'tibor qaratilgan.

Ona tili o'quvchini mustaqil fikr yuritishga, o'z mulohazalarini og'zaki va yozma ravishda aniq ifodalashga o'rgatadi. O'quvchining savodxonlik darajasi va uning ijtimoiy hayotdagi o'rni, asosan, ona tili orqali olingan bilim va malakalarga bog'liqdir. Har bir milliy til nafaqat moddiy olamni, balki ruhiy holatlarni, shodliklar va qayg'ularni ham mukammal tarzda ifodalaydi. Insonda har bir hodisaga o'z munosabatini bildirish imkoniyati mavjud bo'lib, bu imkoniyat tilning aniq shakllari orqali namoyon bo'ladi.

O'zbek tili va adabiyotini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar o'qituvchilarga o'quvchilarning til va adabiyotga bo'lgan qiziqishini oshirish, ularning nutq va yozuv ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. So'nggi yillarda ta'lim tizimida o'zgarishlar va yangiliklar joriy etilishi, o'qitish metodlarini takomillashtirishga va o'quvchilarga zamonaviy talablar asosida bilim berishga qaratilgan. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va metodlar o'zbek tili va adabiyotini o'qitishda ham katta o'rin tutadi. Quyida zamonaviy yondashuvlar haqida fikrlar keltirilgan:

1. Faol o'qitish metodlari

Faol o'qitish — bu o'quvchilarni dars jarayoniga faol jalb qilish, ularga o'z bilimlarini mustahkamlash va amaliyotda qo'llash imkonini beruvchi metodlardir.

O'zbek tili va adabiyotini o'qitishda faollikni oshirish uchun quyidagi usullar qo'llaniladi:

- Gruppaviy va juftlik ishlari: O'quvchilarni guruhlariga bo'lish va muammolarni muhokama qilish orqali o'z fikrlarini aniq va ravon ifodalashga o'rgatish.
- Rol o'ynash (role-playing): O'quvchilarga adabiy asarlarni yoki kundalik hayotdagi vaziyatlarni rol o'ynash orqali o'rganish imkonini berish.
- Interaktiv mashqlar: Interaktiv ta'lim texnologiyalarini qo'llash (masalan, elektron ta'lim platformalari, onlayn testlar, video mashqlar) o'quvchilarga o'z bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi.

2. Differensial yondashuv

Differensial yondashuv — bu o'quvchilarning individual xususiyatlariga mos ravishda ta'lim berish metodikasi. O'zbek tili va adabiyotini o'qitishda bu yondashuv o'quvchilarning o'ziga xos ehtiyojlarini inobatga olishga imkon beradi:

- O'quvchilarni turli darajadagi materiallar bilan ta'minlash: Har bir o'quvchining bilim darajasi va qiziqishiga mos keladigan materiallar orqali o'qitishni amalga oshirish.
- Shaxsiy yondashuv: O'quvchining qobiliyatiga qarab individual yondashuvni joriy etish, o'quvchilarning mustaqil ishlashini rag'batlantirish.
- O'qish va yozish ko'nikmalarini individual rivojlantirish: Ba'zi o'quvchilarga ko'proq vaqt ajratib, yozma va og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirish¹

3. Kompyuter texnologiyalari va onlayn resurslardan foydalanish

Zamonaviy ta'limda kompyuter texnologiyalari va onlayn platformalar o'qitish jarayonida muhim rol o'ynaydi. O'zbek tili va adabiyotini o'qitishda:

- Onlayn platformalar va ilovalar: O'quvchilarni interaktiv mashg'ulotlar bilan ta'minlash, video darslar, testlar va viktorinalar yordamida bilimlarini mustahkamlash.
- Virtual kutubxonalar: O'quvchilarni o'zbek adabiyotining klassik va zamonaviy asarlari bilan tanishtirish uchun virtual kutubxonalardan foydalanish.
- Elektron darsliklar: O'zbek tili va adabiyotini o'rgatish uchun raqamli darsliklar, audio va video materiallar yordamida ko'proq vizual va eshitish materiallaridan foydalanish.

O'zbek tili va adabiyotini o'rgatishda nutq madaniyati katta ahamiyatga ega. Nutq madaniyati — bu so'zlashuv jarayonida tilning to'g'ri, aniq, ifodali va odobli tarzda ishlatilishi bo'lib, har bir o'quvchi uchun muhim ahamiyatga ega. Nutq madaniyatining o'zlashtirilishi nafaqat tilning grammatik va leksik to'g'riligini, balki insonning ruhiy va ma'naviy o'sishini, shuningdek, jamiyatda o'z o'rnini topishini ta'minlaydi. O'zbek tili va adabiyotini o'qitish jarayonida nutq madaniyati o'quvchilarga nafaqat to'g'ri va ravon gapirishni, balki o'z fikrlarini mantiqan, tushunarli va ta'sirli tarzda ifodalashni o'rgatadi. Bu esa o'z navbatida o'quvchilarning kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantiradi. Nutq madaniyati o'qitish orqali o'quvchilar nafaqat tilni o'rganadilar, balki ularni jamiyatda faol va muvaffaqiyatli insonlar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Nutq madaniyatini o'rgatishning

¹ Shodiyeva Q. nutq o'stirish uslubiyoti. Kasb- hunar kollejlari uchun.- T.: O'qituvchi, 2002- 270

samarali usullaridan biri — bu didaktik materiallar va metodlarni to'g'ri tanlashdir. Darslarda zamonaviy metodlardan, masalan, ro'l o'ynash (role-playing), suhbatlar, debatlar, va shuningdek, yozma va og'zaki nutqni tahlil qilish kabi usullarni qo'llash mumkin. Bu usullar o'quvchilarning nutq madaniyatini oshirish, muloqot qilishda to'g'ri nutq uslublarni tanlash va ifodali nutqni rivojlantirishga yordam beradi. O'zbek adabiyoti tilining boyligi va nafisligi o'quvchilarni nafaqat estetik taassurotlar bilan tanishtiradi, balki ularni to'g'ri va chiroyli gapirishga, yuqori madaniyatli nutqni yaratishga o'rgatadi²

O'zbek adabiyotining klassik asarlari, shuningdek, zamonaviy adabiyot namunalari o'quvchilarga nutq madaniyatining o'ziga xos jihatlarini o'rgatadi. Masalan, O'zbekistonning buyuk adiblari — Alisher Navoiy, Zulfiya, Erkin Vohidov va boshqalar o'z asarlarida tilni nozik va chuqur ishlatish orqali nutq madaniyati haqida ulkan ta'lim berishgan. O'zbek tili va adabiyotini o'qitishda nutq madaniyati o'rni juda katta. Nutq madaniyatini o'rgatish orqali o'quvchilar tilni to'g'ri va aniq ishlatish, o'z fikrlarini mantiqan ifodalash, ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli bo'lish ko'nikmalarini egallaydilar. Nutq madaniyatining o'zlashtirilishi, shuningdek, adabiyotning boy merosi bilan tanishish orqali tilni chuqurroq anglash va ulardan maqsadli foydalanish imkoniyati yaratiladi. Nutq madaniyatining o'qitishdagi ahamiyatini inkor etish mumkin emas, chunki bu jarayon o'quvchilarni nafaqat ilmiy jihatdan, balki ijtimoiy, ma'naviy jihatdan ham rivojlantiradi. Nutq madaniyatining ona tili va adabiyot orqali rivojlantirishni quyidagi usullari tahlil etamiz.

Kreativ va interaktiv metodlar

O'quvchilarning ijodiy fikrlash va nutq ko'nikmalarini rivojlantirish uchun kreativ yondashuvlar qo'llaniladi. Bunga quyidagilar kiradi:

- Yaratish va tahlil qilish: O'quvchilarga adabiy asarlarni tahlil qilish va o'z fikrlarini yozma yoki og'zaki tarzda ifodalash imkoniyatini berish.
- Literaturnaya mashqlar: O'quvchilarga o'z hikoyalarini yaratish yoki mavjud asarlarni o'zgartirish, tahrir qilish orqali ijodiy yondashuvni rivojlantirish.
- Poeziya va dramaturgiya: Adabiy san'atni o'rganishda o'quvchilarga she'r yozish, pyesa yoki dramalar yaratish orqali adabiy ijodkorlikni rivojlantirish.

Loyihalar va o'qitishning kontekstual yondashuvi

O'quvchilarga adabiyot va tilni o'rganishda real hayotdagi vaziyatlarga asoslangan yondashuvlar yordamida o'rgatish mumkin. Bunga loyihalar asosida o'qitish, adabiy va ijtimoiy muammolarni o'rganish kiradi:

- Adabiy loyiha ishlari: O'quvchilarni adabiy asarlar asosida ijodiy loyihalar yaratishga, masalan, o'zbek adabiyotidagi mavzularni o'rganishga undash.
- Ijtimoiy loyihalar: O'zbek tilining ijtimoiy va madaniy ahamiyatini o'quvchilarga tushuntirish va o'rgatish uchun ijtimoiy loyihalar tashkil etish.

Kross-disciplinar yondashuv

O'zbek tili va adabiyotini o'qitish jarayonida kross-disciplinar yondashuvlar ham samarali bo'lishi mumkin. Bu yondashuv boshqa fanlar bilan integratsiya qilinib, o'quvchilarning bilimini yanada kengaytirishga imkon beradi:

² O'rinova F.O". Dars jarayaonida nutq madaniyatini shakllantirish.// Uzliksiz ta'lim.-T.:2006-5-son- 88-92 b

- Adabiyot va san'at integratsiyasi: O'quvchilarga o'zbek adabiyotining san'at bilan bog'liqligini tushuntirish, masalan, adabiy asarlar va musiqa yoki teatrni o'zaro bog'lash.

- Interaktiv tadbirlar: O'quvchilarni adabiyot va tarix, san'at yoki madaniyat bo'yicha interaktiv darslarga jalb qilish

O'zbek tili va adabiyotini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar o'quvchilarga tilni va adabiyotni nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliyotda ham o'zlashtirishga yordam beradi. Zamonaviy metodlar va texnologiyalar yordamida o'qitish o'quvchilarning qiziqishini oshiradi, ijodiy va analitik fikrlashni rivojlantiradi, shuningdek, o'zbek tilini va adabiyotini chuqur o'rganishga undaydi. Bu yondashuvlar o'qituvchilarga o'quvchilarning ehtiyojlari va qobiliyatlariga mos keladigan samarali ta'lim usullarini joriy etishga imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'rinova F.O". Dars jarayaonida nutq madaniyatini shakllantirish.// Uzliksiz ta'lim.-T.:2006-5-son- 88-92 b

2. Shodiyeva Q. nutq o'stirish uslubiyoti. Kasb- hunar kollejlari uchun.- T.: O'qituvchi, 2002- 270b

3. Mavlonova R. va boshqalar. Pedagogika T.: O'qituvchi. 2010 y. 254-263 b